

**A nemzeti kérdés megoldhatatlansága a
XIX. század második felében –
az Osztrák Magyar Monarchia politikai
gondolkodása, paradigmái a nemzetiségi
kérdés tekintetében**

- Tartalom -

Tartalom	2. oldal
1. Nemzet, állam, nemzetállam fogalma a XIX. századi magyar politikai gondolkodásban	3. oldal
2. Monarchia, nemzetek	4. oldal
a. A nemzetiségek az 1848-as fordulat előtt	4. oldal
b. A nemzetiségek szerepe 1848-49-ben	5. oldal
c. Nemzetiségi célok a dualizmus idején és azt megelőzően	5. oldal
d. A nemzeti kérdés rendezésének kísérletei	7. oldal
e. A liberális paradigma szerinti felfogás a nemzetiségi kérdés tekintetében	9. oldal
3. Egy uralkodó, két ország, sok nemzetiség	10. oldal
a. A nemzetiségi kérdés megoldhatatlansága	10. oldal
b. Magyarosítás	11. oldal
c. Népesedési viszonyok	12. oldal
4. A nemzetiségi politika következménye – az Osztrák-Magyar szétesése	13. oldal
Felhasznált irodalom	14. oldal

1. Nemzet, állam, nemzetállam fogalma a XIX. századi magyar politikai gondolkodásban

Jelen dolgozat célja a magyarországi nemzetiségi kérdés bemutatása, összefüggéseinek feltárása, valamint a magyar politika, kiemelten a liberális nézőpont vizsgálata a XIX. század közepétől az Osztrák-Magyar Monarchia széthullásáig tartó időszakban.

A XIX. század történelme a nemzetté válás és nemzetek két alaptípusát határozza meg: az egyikre a közös terület, valamint az ugyanazon jogi-politikai és gazdasági keretekhez, vagyis államhoz való tartozás a jellemző meghatározóan, míg a másikra a nyelv és kultúra azonossága, illetőleg a közös származás mítosza vagy valósága. (ROMSICS, 1998) Közép-Európában a nemzet fogalma nem az állammal kapcsolódott össze, hiszen ebben a térségben a nagyterületű multietnikus államok, birodalmak (pl.: Oszmán Birodalom, Oroszország, Habsburg Birodalom) olyan nemzetiségek egész sorát foglalták magukba, amelyek nem rendelkeztek önálló állami léttel (horvát, bosnyák, lengyel, szlovén, szlovák, stb.) ugyanis ezek az erős országok csak a kisebb nemzetek kárára voltak képesek terjeszkedni. Ezért a nemzet fogalma elsősorban közös kulturális azonosságtudattal rendelkezők csoportját jelenti, ekként a magyar nyelvben is.

Közép-Európában a nemzet fogalmához az XIX. századtól a nacionalizmus is kapcsolódik, mint érzelmi, pszichikai jelenség. (ROMSICS, 1998) Olyan politikai felfogást képvisel, miszerint az állam határainak lehetőség szerint egybe kell esnie a nemzeti-etnikai határokkal. A nacionalizmus két fajtáját különböztethetjük meg: létezik egyfajta kulturális nacionalizmus, mely egy alacsonyabb fejlődési szinten lévő népcsoport nemzetté válására törekszik, valamint a politikai nacionalizmus, mely egy már létező nemzet állami-politikai megszervezését tekinti céljának. (ROMSICS, 1998) A Magyarország területén, illetve a szomszédos államokban élő nemzetiségektől nem volt idegen a nacionalizmus szélsőséges felfogása. Azonban meg kell jegyezni, hogy a magyar többségi államban is érvényesült a nacionalizmus hatása, mind a liberalizmus, s mind a konzervativizmus ideológiáján belül.

Magyarország XIX. századi történetének egyik kulcsmotívuma a nemzetiségi kérdés: a probléma végigvonul az évszázad egészén, egyre erősödő tendenciát mutatva. Ennek oka

egyrészt a népesség arányának a változása, másrészt a nacionalizmus megerősödése a nemzetiségek, és a többségi nemzet politikai nézőpontjai esetében.

2. Monarchia, nemzetek

a. A nemzetiségek az 1848-as fordulat előtt

A Habsburg Birodalomban 1848 előtt is teljes szélességben kifejtett társadalmat alkottak (a magyar mellett) és történelmi hagyományaiknak köszönhetően különböző szintű tartományi autonómiát élveztek az olaszok, valamint a szláv népek közül a horvátok, csehek és a lengyelek. A különböző szláv nemzetiségek Magyarország határai mentén, valamint a betelepítéseknek köszönhetően az ország különböző, egybefüggő etnikai területein éltek; így a volt Határőrvidék területén a horvátok, szerbek, s a bosnyákok, Erdélyben és a Partiumban románok, szászok, a Felvidéken szlovákok, lengyelek, Kárpátalján rutének, Magyarország déli megyéiben pedig cigányok. Magyarország kisebbségei közül nem képezett összefüggő etnikai tömböt a zsidóság.

Gazdasági, társadalmi és kulturális fejlettség szempontjából a Habsburg Birodalom nemzetiségeit jelentős különbségek választották el. (ROMSICS, 1998) Gazdasági tekintetben a XIX. század első felében eltérés volt a nyugati részek iparosított, valamint a keleti tartományok (Erdély, Galícia) agrárgazdasága között. Kulturális szempontból a különbség szintén a nyugat-kelet földrajzi tengely mentén található. A gazdasági, társadalmi, valamint a kulturális fejlettség szintje nagymértékben befolyásolta a nemzetiségi mozgalmak intenzitását. Minél magasabb fejlettségi szinten állt egy népcsoport, általában annál tudatosabban törekedett saját nemzeti érdekei megfogalmazására és érvényesítésére.

Magyarországon a főúri arisztokrácia képviselői a nemzeti mozgalmak élére álltak a főúri arisztokrácia hazafivá lett, a hazafiság pedig ezzel párhuzamosan nemzetivé (TAYLOR, 1998) Ez a tendencia csak később, a polgári korban válik majd kiemelkedő fontosságúvá, amikor a magyar országgyűlési képviselők, pártok a nemzeti törekvések és érdekérvényesítések ellen lépnek fel.

b. A nemzetiségek szerepe 1848-49-ben

Az 1848-as forradalmat követően kialakult szabadságharc során a Habsburg Birodalom népeinek többsége nem szeparatista célok követését vallotta, hanem a birodalmi struktúra föderalizálásának keretében tartományi vagy nemzeti autonómiát követelt.

A magyar forradalom egyik legnagyobb nehézsége a nemzeti kérdés volt: a legelmaradottabb kárpátaljai ruszinok és a németek kivételével mindegyik nemzeti kisebbség olyan követelésekkel állt elő, amelyek a magyar nacionalisták számára elfogadhatatlanok voltak. A szlovák, szerb, román és horvát vezetők gyűléseiken föderációs átalakítási igényekkel léptek színre. A szerbek és a horvátok katonai fellépést alkalmaztak a déli területeken. 1849 augusztus 27-én a minisztertanács egy törvényjavaslatot fogadott el, melyben elismerte a horvát autonómiát, illetve akár annak függetlenségét is, de időben ezzel elkésett már a magyar kormányzat. (ROMSICS, 1998)

A Habsburg Monarchia álláspontja engedményeket jelentett a nemzetiségek autonómiát illető törekvéseit illetően. Azzal a problémával foglalkoztak, hogy különböző népeknek hogyan lehet békében élni a Habsburgok irányítása alatt. (TAYLOR, 1998)

c. Nemzetiségi célok a dualizmus idején és azt megelőzően

A XIX. század második felében nyilvánvalóvá vált, hogy a herderi jóslat, miszerint a magyarság elszigetelődik a szláv országok gyűrűjében, nem is egészen alaptalan. Azonban ez a gondolat inkább cselekvésre ösztönözte a magyar nacionalistákat.

Széchenyi István 1842-ben, az Akadémián tartott beszédében fejtette ki véleményét a nemzetiségekkel kapcsolatban, s bírálta az ellenzéki liberalizmus nemzetpolitikáját: a magyarosítás túlzóit azzal vádolta, hogy a szláv mozgalmak a magyar „túlbugzóság” hatására jöttek létre. (VELIKY, 1999) Az említett szláv törekvések azonban nem voltak új keletűek. A nemzetiségek az osztrák-magyar viszony egyenjogúvá válásában saját igényeik háttérbe szorulását látták. A kiegyezés folyamata ellen fordultak és saját nemzeti problémáik megoldását igényelték hangsúlyozottan. A Monarchia vezető tényezői a probléma mértékét azonban nem tudták teljes mértékben felismerni és ennek később figyelemre méltó következményei lettek.

Horvátország 1861-ben fejezte ki kézségét a Magyarországgal való államjogi kapcsolat felújítására. Az elvi állásfoglalást az osztrák-magyar kiegyezési tárgyalásokkal párhuzamosan próbálták megvalósítani. A horvát érdek a két ország kapcsolatát a közös uralkodó személyére kívánta korlátozni. Magyarország ennél jóval szorosabb közösségre tartott igényt. Nem volt megegyezés kisebb területi kérdésekben sem (Fiume, Muraköz).

A szerbek 1849-et követően, szakítva a bécsi orientációval, a magyar liberálisokkal keresték a kapcsolatot. Az 1849 óta létező autonómiát azonban megszüntették, s így az 1861-es karlócai szerb nemzeti gyűlést követően újra a területi autonómia megvalósítása vált célkitűzéssé.

A románok politikai célkitűzései az 1863-64. évi erdélyi országgyűlésen teljesült, ahol – a magyarok távollétében – törvénytelenül nyilvánították Erdély unióját Magyarországgal, s törvénybe iktatták a románok politikai és vallási egyenjogúságát. A román lett Erdély negyedik elismert nemzete.

1861-ben, a túrócszentmártoni nemzeti kongresszusokon fogalmazták meg a szlovákok igényüket a területi autonómiára egy, a magyar országgyűléshez intézett petícióban. Vezetőik egy része a bécsi kormányzattól várta igényeik kielégítését, míg másik része a magyar liberális politikai vezetőkkel kereste a kapcsolatot, s ez utóbbiak a szlovák nyelvhasználati jogok biztosítását tekintette elsődleges célnak.

A nemzetiségi kérdésben a mindenkit megelőzően a legkonkrétabb megoldási javaslatot Kossuth Lajos dolgozta ki 1851-ben, kis-ázsiai száműzetésében a kütahyai alkotmánytervében. A javaslatban a „fő alapelv: a népfelség, vagyis önkormányzat.”(PAJKOSSY, 2002) A tervezet tulajdonképpen egy kísérlet a nemzetiségek jogegyenlőségének és az ország területi egységének összeegyeztetésére: „Szabad országban a polgároknak önkormányzati szabadsággal kell bírniok mindazon jogok gyakorlatában, melyek őket mint egyéneket, mint családokat, mint községi és megyei tagokat megilletik.” (PAJKOSSY, 2002) A tervezet lehetővé tette volna az általános választójog mellett a kisebbségi nyelvhasználatot, kollektív nemzeti intézmények létesítését is, azonban nem területi, hanem személyi alapon: „...az egy nemzetiséghez tartozó honpolgárok nemzeti érdekeik előmozdítása végett társaságba állnak községenként, képviselő útján kerületi egyleteket képezendnek, s a kerületeket egy köz nemzeti egyletbe összeforrasztandják; adnak magoknak oly szerkezetet, amint nekik tetszik; választanak nemzeti főnököt, címezendik őt vajvodának, hospodárnak, amint tetszik; egyesítendik, ha úgy tetszik, nemzeti társasegyletükkel egyházuknak, iskoláiknak kormányzatát; csinálnak maguknak

szabályzatokat, kormányozandják egyletüket ezen szabályok szerint, szóval társas önkormányzati teljes szabadsággal gondoskodandnak mindazon erkölcsi s társas érdekek előmozdításáról, miket öszveget >>nemzetiségnek<< nevezzük. Ezen egyesületeknek nincs semmi köze az állammal, s az államnak nincs semmi köze övele. Az állam nem kíván tőle egyebet, mint hogy gyűlései nyilvánosak legyenek. Így lehet, így kell a nemzetiségi érdekeket biztosítani az egyéni jogok körében társadalmilag.” (PAJKOSSY, 2002)

Egy évtizeddel később Kossuth a Dunai Szövetség tervében tágabb térben fogalmazza meg a magyar kisebbségi kérdés megoldásának lehetőségét: „Különbség van az egymással vegyesen Magyarország területén lakó népfajok s a magyar koronának (symbolice szólva) külön részei között. Ezen társas országok mind compact nemzetiség, mind földterület tekintetében historiailag mindig külön országok voltak: Magyarországnak nem részei, hanem társai. [Ezen országokra nézve igazságosnak vélem, hogy belkormányzatukat illetőleg] minden kigondolható tekintetben a magyar kormánytól s törvényhozástól tökéletesen függetleneknek ismertessenek el, rendezzék magukat községileg, megyeileg, törvényhozásilag, amint tetszik, válasszák bánjukat önmaguk, igazgassák magukat, amint jónak látják, legyenek oly tökéletesen függetlenek még inspectio tekintetében is a magyar kormánytól s magyar országgyűléstől, mint amily függetlenek egymástól az Éjszak-Amerikai Szövetséget képező souverain statusok. Köztük s Magyarország között csupán s valódilag társas kapocs létezzék, s a közös törvényhozás s a főkormány hatósága reájok nézve csak azon ügyekre legyen szorítva, melyek úgy őket, mint Magyarországot közösen érdeklik. Ezen ügyeknek egy új társas kötésben el kellene számláltatni (én alig tudok mást, mint a honvédelmet szárazon és vizen, a külhatalmakkali viszonyt, a vámügyet, kereskedési rendszert s közös érdekű főközlekedési vonalakat a tenger felé.” (PAJKOSSY, 2002)

d. A nemzeti kérdés rendezésének kísérletei

A nemzeti kérdéstről 1849-et követően – már egy másfajta állami és politikai berendezkedésben – 1868-ban született először átfogó országgyűlési szabályozás.

Több törvény garantálta a jogegyenlőség megerősítését, így az 1967. XVII. tc., amely a zsidók polgári és politikai egyenjogúságát biztosította, azonban az izraelita vallás recepcióját, valamint a zsidók és keresztények közötti házasság engedélyezését csak az egyházpolitikai reformok hozták meg.

Az 1868. 44. tc. nemzeti hovatartozás nélkül deklarálta az állampolgári egyenjogúságot. A nemzetiségi törvény kimondta az egységes magyar politikai nemzet elvét, amelynek minden honpolgár egyenjogú tagja lett, s szabályozták a nyelvhasználatot is. A hivatalos nyelv a magyar lett, de a megyei igazgatásban a kisebbségi nyelveket is elismerte. Biztosította a szabad nyelvhasználatot a községekben, az elsőfokú bíróság előtt, az egyházakban, az alsó és középfokú oktatásban. A kultúrában az anyanyelv fontos szerepet kapott. A törvény nem ismerte el a nemzetiségeket egyenjogú nemzetként, s csak a politikai nemzeten belül teremtette meg az egyenlőséget. (VELIKY, 1999)

A magyar liberálisok elutasították a külön jogállások teremtésének törekvését, valamint a nemzetiségek követelését a megyék nyelvhatárok szerinti kiigazítására, s ezek területi-közjogi autonómiával történő felruházására.

A nemzetiségek pedig éppen ezen okokból a magyarság fölényétől tartottak, s ezt közösségi autonómiával, illetve politikai szervezetekkel kívántak ellensúlyozni. Ezek a mozgalmak nem bírtak egységes jelleggel: néhányan elfogadták a nekik juttatott jogokat, míg mások passzivitásba vonultak, vagy – például a szerbek és a magyarországi románok – a szélballal összefogva dolgoztak a törvény továbbfejlesztésén. (VELIKY, 1999) A nemzetiségi törvény a területi autonómiára törekvő nemzetiségi politikusokat nem elégítette ki, és valóban, a merev centralizáció nem egyezett a soknemzetiségű ország etnikai struktúrájával.

Európában ekkoriban – Svájc és Ausztria kivételével – sehol sem volt törvényi szabályozás a nemzetiségek jogait illetően, sőt majdnem mindenütt rendeletileg tiltották is a kisebbségi nyelvhasználatot. Ennek ismeretében viszont a nemzetiségi egyenjogúságról szóló magyar törvényt példamutató megoldásnak tekinthetjük. (DIÓSZEGI, 1999)

Az 1868-as nemzetiségi törvényt a dualizmus egész időszaka alatt nem változtatták meg, és jogi értelemben sem helyezték hatályon kívül. (GALÁNTAI, 1985)

A magyar arisztokrácia és polgárság egy szűk rétege – Károlyi Mihály köre – a legmesszebbmenőig ellenezte a nemzetiségekkel kapcsolatos kormányzati politikát. Radikális szemérettel úgy látták, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása csakis a Habsburg uralom megdöntésével lehetséges. Károlyiék a szociáldemokrácia alapelveinek megfelelően nem a nemzetállamot tekintették az államiság alapjának. (TAYLOR, 1998)

e. A liberális paradigma szerinti felfogás a nemzetiségi kérdés tekintetében

Magyarországon a liberális elit egyes vezető személyiségei – Eötvös József, Mocsáry Lajos, Kemény Zsigmond, Deák Ferenc foglalkoztak mélyebb értelemben a nemzetiségi kérdéssel. A soknemzetiségű országot a benne élő népcsoportok közös hazájának tekintették, ahol minden állampolgár egyenjogú, érvényesülhet a nyelvhasználati jog, s a liberális önkormányzatok keretei között az egyének és népek szabad versenye. (FÓNAGY, 2001) Ezt a nemzetiségpolitikai nézetet képviselte Eötvös József, amit A nemzetiségi kérdés című írásában is kifejtett: „...ha hazánk helyzetét, korunk vívmányait s az egyes nemzetiségek valóságos kívánatait vesszük tekintetbe, azon meggyőződéshez jutunk, hogy az ország területének s minden hivatalainak a nemzetiségek közötti felosztása, mely némelyek által a nemzetiségi súrlódások megszüntetésére indítványoztatik, csak új komplikációkat, csak a létező ellentétek még élesebb kiválását vonná maga után, hogy mindezen okoknál fogva: a nemzetiségi kérdés megoldása hazánkban csak az egyéni szabadságnak kiterjesztése s alkotmányos önállásunknak fenntartása által eszközölhető, s hogy a nemzetiségi egyenjogúság praktikus kivitelére, mélytől e kérdés végleges megoldása függ, hazánkban csak az 1848-i törvények becsületes végrehajtása s az kívántatik, hogy közigazgatási szervezetünkben az önkormányzás elvéhez ragaszkodjunk” (OLASZ, 2000)

Az 1861-es országgyűlés egy közel felerészt nemzetiségi képviselőkből álló bizottságot hozott létre, amely alapvetően liberális szellemben, állampolgári jogegyenlőség és teljes egyéni szabadság alapján próbálta rendezni a nemzetiségi kérdést. A bizottság elismerte a nemzetiségeknek, mint testületeknek a jogát a szabad kifejlődésre. (FÓNAGY, 2001) A területi önkormányzatot azonban továbbra is elutasították, ennek gyakorlati megvalósíthatatlanságára hivatkozva, ugyanis „az egyes nemzetiségek e hazában elszórva, összevegyülve találhatnának”. (FÓNAGY, 2001) Ez a bizottság olyan határozatot hozott, amely a dualista állam fennállása során végig a magyar nemzetiségi politika axiómáját jelentette: „Magyarországnak minden ajkú polgárai politikai tekintetben csakis egy nemzetet, a magyar állam történelmi fogalmának megfelelő egységes és oszthatatlan magyar nemzetet képezik”. (FÓNAGY, 2001) Ez a bizottsági törvényjavaslat szolgált alapul a kiegyezést követően elfogadott nemzetiségi törvénynek is. A magyarországi liberális felfogásban e tekintetben érvényesült az az elmélet, melyet Eötvös a következő analógiával jellemezett: "minden gép annál tökéletesebb, minél kevesebb s egyszerűbb eszközökkel felel meg céljának." Ez William of Occam, XIV. századi angol teológus kutatási elve, s a magyar liberálisok

nemzetiségi törekvéseiről alkotott véleményében is megjelenik, ugyanis ők teljes mértékben ellenzik az önkormányzatiságot és az egy politikai nemzet elképzelést helyezik előtérbe.

A magyar liberalizmus a jogkiterjesztő asszimiláció koncepcióját összekapcsolta a nemzeti asszimiláció tervével. Az alkotmányos szabadságjogokért cserébe magyarosodást reméltek.

3. Egy uralkodó, két ország, sok nemzetiség

a. A nemzeti kérdés megoldhatatlansága

Az 1860-as évek végén passzív szerepet vállaló nemzetiségi csoportosulások, pártok a század végére egyre nagyobb aktivitást mutattak a politikai szereplést illetően. Változást mutatott a mozgalmakban az is, hogy már nem elsősorban a nemzeti társadalmak kulturális kiépítésére törekedtek, hanem a nemzeti társadalmak gazdagítására és gazdasági megszervezésére. A nemzetiségeknél mindinkább megjelent a Magyarországon élő rokonokkal való összefogásra törekvés. Ez a románoknál és a szerbeknél az önálló nemzeti állam létéből keletkezett, míg a szlovákoknál megerősödött a cseh-szlovák összetartozás gondolata, a kárpátukránoknál pedig az oroszokkal való összetartozás hite. A választási részvételhez, vagyis a parlamentáris politika céljaik elérésében történő alkalmazásához való visszatérést megelőzték a politikai aktivitás más módjai: a sajtóvita felerősítése, valamint a nemzetiségi pártok közös értekezletének, szervezetének létrehozása.

Az aktivitásra való visszatérésben a korábbi stratégia kudarca, valamint a kormányzati nemzetiségpolitika változása játszott szerepet. Az 1890-es évek közepéig a kormányzat csupán reagált a nemzetiségi mozgalmak lépéseire. Az 1895-ben kormányfővé kinevezett Bánffy Dezső állandó ellenőrzés alá vonta a mozgalmakat. Létrehozta a nemzetiségi ügyosztályt a miniszterelnökségen, s a "szemmel tartás politikáját" leváltása után sem vetették el. (BOROS-SZABÓ, 1999) A képviselőházba visszatért képviselők egységes elutasítással szembesülhettek a magyar pártok képviselői részéről. Az 1906-os, és 1910-es választások idején a nemzetiségek jelöltjeivel és támogatóikkal szemben hatósági erőszak alkalmazására került sor.

Az első világháború idején kialakult szembenállások következtében a nemzetiségi politikusok a Magyarországtól való elszakadás programját hirdették, s a magyar politikusok is e célkitűzéssel vádolták őket.

A magyar nemzetiségpolitika alakulásában szerepet játszott egyrészt az a reformkorra is jellemző felfogás, miszerint Magyarország nemzeti állam, s a jogok egyenlősége a nyelvhasználatban érvényesül. Ez a szemlélet tükröződik vissza az 1868-as nemzetiségi törvényen is. A magyar politikusok felfogását meghatározta még a nemzetiségek nemzeti voltának, önálló érdekeinek állandó tagadása, s nemzeti kulturális fejlődésük akadályozása is, hiszen a kiegyezés megkötésével a teljes függetlenség hiánya frusztrációt okozott a magyar politikusoknál, politikai csoportoknál. Ezzel párhuzamosan megjelent a magyar nemzet közösségként való értelmezése is. Mindezek mellett a nemzetiségekhez való viszony meghatározója volt a külpolitikai elhelyezkedés. A magukat valamely nemzetiségnek értelmező közösségeket nem csupán belső, hanem külső ellenségként is identifikálják magyar politikusok, hiszen a magyarországi nemzetiségek túlnyomó többsége rendelkezik egy Magyarországgal határos anyaállammal.(BOROS-SZABÓ, 1999)

A XIX. század második felében alakult pártok, politikai csoportosulások elképzelése a meglévő nemzetiségpolitikai szabályozás nemzetiségek kárára történő elmozdítása volt, míg a huszadik század elején jelentkező szűk értelmiségi csoport Jászi Oszkár által vezetett polgári radikálisok a 1868-as koncepció tágítását vallották szükségesnek.

b. Magyarosítás

A magyar politikusok közül szinte kivétel nélkül mindenki a magyarosítás gondolatát véli a nemzeti kérdés megoldásának. Ez a gyakorlatban többféle módozatban jutott kifejeződésre. Legáltalánosabb gyakorlat a nemzetiségi törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásának elmaradása. A kihelyezett bírák akadályozták az anyanyelven folytatott pereskedést, az oktatásban is tudatos magyarosítás indult el. Ennek oka az volt, hogy a magyar politikusok a politikai egység mellett a kulturális és nyelvi egységet is célnak tekintették. A kormányzatok folyamatosan akadályozták a nemzetiségi szervezetek, intézmények működését. A magyarosodás terjesztésére közművelődési egyesületeket (pl.: FEMKE 1882, EMKE 1885) hoztak létre. Nemzetiségi képviselők ellen sajtó- és felségárulási perek indultak, az országgyűlésben pedig folyamatos tendencia maradt a kisebbségek egyre

erőteljesebb kiszorulása. (VELIKY, 1999) A magyarosítás lehetőségét a magyarok természetes szaporulatának megváltozása is adta. Ennek következtében az elmagyarosodás a társadalmi mobilitás természetes velejárója is volt. (DIÓSZEGI, 1999) Mindemellett a kivándorlás aránya is magasabb volt a nemzetiségek esetében. A nemzetiségek elmagyarosodása főként a nagyvárosokban és a szórványterületeken volt érzékelhető. Az asszimiláció főként a zsidókat, németeket és szlovákokat érintette. A más anyanyelvvél rendelkezők idegen nyelvként a magyart sajátították el. Az asszimiláció azonban alapjában véve spontán folyamatként értékelhető, s ezt a mindenkori kormányzat csak gyorsítani igyekezett. (FÓNYAGY, 2001) Ennek egyik eszköze volt az iskolarendszer működésének szabályozása. Az 1907-ben szentesített, s Apponyi Albert által kezdeményezett XXVI. és XXVII. törvénycikk előírta minden iskolára kiterjesztve a magyar nyelv ismeretének szükségességét. (DIÓSZEGI, 1999)

c. Népesedési viszonyok

A XIX. század elején a népesség száma a Magyar Királyságban, Erdélyben és Horvátországban 10 millióról közel 14 millióra növekedett. A folyamat következtében a népsűrűség mind egyenletesen oszlott el. A lakosság regionális átrendeződése épp a politikai reformok idejére, az 1840-es évek elejére fejeződött be. Létszámának emelkedése már nem a betelepítésekből, hanem természetes szaporodásból származott (VELIKY, 1999)

A dualizmus idején megváltozott az ország nemzetiségi megoszlása. a XIX. század közepén a magyarság számarányát tekintve kisebb volt, mint a nemzetiségeké összesen. A századforduló idejére azonban a magyarság újra többségbe került. Az 1910-ben a szűkebben vett Magyarországon már a lakosság 54,5 százaléka vallotta magát magyarnak, a század közepi 42 százalékkal szemben. A lakosság száma ez idő alatt 57%-kal növekedett; ezen belül a magyarok száma több mint kétszeresére nőtt. (FÓNYAGY, 2001)

A magyar lakosság aránya a XIX. század második felében (FÓNYAGY, 2001):

1850		1880		1910	
Ezer fő	%	Ezer fő	%	Ezer fő	%
4818	36,5	6445	41,2	10 051	54,5

A magyar politikai elit a népeiséget érintő szám adatok felhasználásával tudta elérni, hogy az 1868 óta érvényben lévő szabályozások ne változzanak a nemzetiségeket érintve pozitív irányba, illetve egyes törvényi kedvezmények ne kerüljenek a gyakorlatban végrehajtásra.

4. A nemzetiségi politika következménye – az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése

Az Osztrák-Magyar Monarchia elitje gyakran hangoztatta, hogy a Birodalom „természetes egységet” alkotott. Ezen kijelentés – a nemzetiségi kérdés ismeretében – nem bizonyul helytállóknak. A Habsburg Birodalom fennállásának négy évszázada alatt nem vált integrált egységgé, s ez az utolsó fél évszázadra is érvényes.

Mindazonáltal a nemzeti kérdés gyakorlatilag a dualista berendezkedés időszakban végig napirenden volt: szinte kivétel nélkül minden, a magyarországi képviselőházban folytatott vitában szóba került valamilyen formában a nemzeti kérdés. (BOROS-SZABÓ, 1999)

A dualista monarchián belüli nemzeti kérdések nem a megoldás felé mutattak, s a történelem azt igazolta, hogy ez a kérdés a birodalmon belül demokratikus és jogkiterjesztő eszközökkel nem megoldható. Az első világháborút követően a magyar politikusok a nemzetiségi statisztikáknak megfelelő határokat kívántak kialakítani, azonban a győztes hatalmak döntése nyomán nemzeti szempontból inkorrekt határok születtek. A nemzetiségek azt a téves álláspontot tartották, hogy a XIX. század végi szabályozások fennmaradásával nem valósítható meg önrendelkezés rövid távon. Ezért tartották azt a kivezető megoldásnak, hogy a világháborúban való részvétel – és a Magyarországgal történő szembefordulás meghozhatja számukra az önálló állami létet.

- Felhasznált irodalom -

- Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel 1999: Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944). Korona Kiadó, Budapest. 28-40.p.
- Diószegi István 1999: A Ferenc József-i kor. Vince Kiadó Kft., Budapest. 40-42.p., 70-71.p., 110-113.p., 193.p.
- Fónagy Zoltán 2001: Modernizáció és polgárosodás 1849-1914. Csokonai Kiadó, Debrecen. 38-41.p., 191.p.
- Galántai József 1985: A Habsburg-Monarchia alkonya. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 163-219.p.
- Olasz Lajos 2000: Szabadság, egyenlőség és nemzetiségi eszme – Eötvös József nemzetiségpolitikai nézetei. In.: Európai Utas 14. évfolyam 1. szám.
- Pajkossy Gábor (szerk) 2002: "Nemzeti újjászületés" Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 150-167.p., 171-172.p.
- Romsics Ignác 1998: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó, Budapest. 9-16.p., 51-60.p. 121-126.p.
- Taylor, A. J. P. 1998: A Habsburg Monarchia 1809-1918. Scolar Kiadó, Budapest. 232-254.p.
- Veliky János (szerk) 1999: Polgárosodás és szabadság (Magyarország a XIX. században). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 43-44.p., 132-134.p., 192.p.